

ЎЗБЕКISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

БУХОРО
ДАВЛАТ
УНИВЕРСИТЕТИ

ЎЗБЕКISTON RESPUBLIKASI
INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI

БОШЛАНҒИЧ СИНФ ОНА ТИЛИ ТАЪЛИМИНИНГ УЗВИЙЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

МАВЗУСИДА ВАЗИРЛИК МИҚЁСИДАГИ
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ

МАТЕРИАЛЛАРИ

БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

БУХОРО-2020

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ МЕТОДИКАСИ КАФЕДРАСИ

**“БОШЛАНҒИЧ СИНФ ОНА ТИЛИ ТАЪЛИМИНИНГ
УЗВИЙЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ИННОВАЦИОН
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ”**

**МАВЗУСИДА ВАЗИРЛИК МИҚЁСИДАГИ
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ**

МАТЕРИАЛЛАРИ

2020 йил 16-17 март

БУХОРО - 2020

<i>Qo'ldoshev R.A., Qayumov L., Toylova N.</i> Savod o'rgatish jarayonida o'quvchilarni yozuvga o'rgatish	72
<i>Husenova F. S.</i> Boshlang'ich sinflarda interfaol usullardan samarali foydalanish	75
<i>Hakimov F.N., Galpov A.J., Musurmonqulova N.I.</i> Savod o'rgatish jarayonida audio vositalari yordamida harf va tovush, bo'g'in mavzularini o'rgatish texnologiyasi	77
II ШЎБА БОШЛАНГИЧ СИНФ ОНА ТИЛИ ДАРСЛИКЛАРИНИ ЯРАТИШ МУАММОЛАРИ	
<i>Safarova N.</i> Uzlusiz ta'lim tizimi uchun didaktik materiallar yaratish va takomillashtirish - dolzarb muammo sifatida	80
<i>Qodirov T., Jumayev R.X.</i> Yangi avlod ona tili darsliklarini yaratish jamiyat taraqqiyoti asosi	82
<i>Jumayeva H.G'.</i> O'qish kitoblari yaratilishi tarixiga oid ayrim mulohazalar	84
<i>Xayrullayeva D. N.</i> 4-sinf "ona tili" darsligi haqida mulohazalar	88
III ШЎБА ОНА ТИЛИ ВА ЎҚИШ ДАРСЛАРИДА МАЪРИФИЙ-АХЛОҚИЙ ФАЗИЛАТЛАРНИ ШАКЛЛАНТИШИ	
<i>Jumaniyozova M., Bobojonova I.</i> Boshlang'ich sinf o'qish darslarida o'quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish	91
<i>Жумаев Р.Х., Элмуродова Ш.Т.</i> 3 синф ўқиш дарсликларидаги расмларнинг ўқувчилар тарбиясидаги педагогик-психологик аҳамияти	93
<i>Нусратов А. Н.</i> "Музакири аҳбоб" асари xvi-xvii асрлар Бухоро хонлигидаги педагогик тафаккур мазмунини ёритувчи муҳим манба сифатида	97
<i>Qodirova S.A.</i> Zarbulmasal-zurubi amsol tarixi	99
<i>Ҳамроева З.</i> Бошланғич синфларда амалга ошириладиган маънавий-маърифий ишларнинг педагогик-психологик хусусиятлари	102
<i>Rustamova G. B.</i> Boshlang'ich sinflarda xalq maqollarini o'qitish orqali ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish	105
<i>Саидова Н.</i> Шарқ мутафаккирлари илмий меросларида шахс камолоти масаласи (Абу Наср Форобий таълимоти асосида)	107
<i>Раҳмонова Г.</i> Ўқувчиларда миллий маънавий қадриятларга эҳтиёжни тарбиялаш долзарб вазифа сифатида	109
<i>Kuyikova G. X.</i> Insonning zafarli hayoti	111
<i>To'xtaboyeva B.</i> Boshlang'ich sinflarda harakatli o'yinlar	113
<i>Гулбоева Ф.</i> Бошланғич синф ўқувчиларида таълим ва тарбия сифатларини шакллантиришда оиланинг ўрни	116
<i>Мусаева Д.</i> Бошланғич синф ўқувчиларида маънавий қадриятларни шакллантирининг педагогик асослари	118
<i>Нусратов А. Н.</i> XVI-XVII асрларда Бухоро хонлигида педагогик фикрлар мазмуни	121
<i>Narzullayeva Sh.</i> Zamonaviy intellektual salohiyatli yoshlar tarbiyasida ma'naviy axloqiy fazilatlarining o'rni	123
<i>Ashurova X. R.</i> O'zbek bolalar nasrining tadrijiy tamoyillari va xususiyatlari	125
<i>Sharipova N. R.</i> O'qish kitoblaridagi hikoya janri namunalari va ularning mavzuviy-badiiy mundarijasi	128
<i>Nurova Y.U.</i> Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ma'naviy-axloqiy tarbiyalash	132
<i>Hotamova D. Ch.</i> Boshlang'ich sinflarda mumtoz asarlarga oid badiiy parchalarni o'qitish texnologiyasi	133

metodi asosida o'rganish jarayonida matn mazmuni va yozuvchi g'oyaviy niyatidan kelib chiqib, keksalarni e'zozlash insoniy qadriyatlardan ekanligi, yurtimizda bu borada olib borilayotgan ishlar haqida ham atroflicha tushuncha beriladi. Ayniqsa, o'quvchilar bilan ularning bobo-buvilari haqida suhbat uyushtirish darsning samarali bo'lishini ta'minlaydi. Shu o'rinda o'quvchilardan ularning bobo-buvilari o'z nevaralariga qanday o'gitlarni uqtirayotganini ham bilish o'rinlidir. O'quvchilardan biri buvisi unga ertalab uyqudan uyg'ongach salom berish lozimligini uqtirsa, boshqasi o'zidan kattalarga quloq solish kerakligini bobosidan eshitganini aytadi. Yana bir o'quvchi esa bobo-buvisi unga mehnatsevarlik ulug' fazilat ekanligini tushuntirganini aytishi mumkin. O'qituvchi esa o'quvchilar aytganlarini umumlashtirib, ularga yuqorida aytilganlarning insoniy fazilatlar ekanligini va bunday fazilatli bo'lishning muhimligini ko'rsatib berishi maqsadga muvofiqdir.

4-sinfda o'qiladigan F.Musajonning "Saxiy bog'bon" va N.Fozilovning "Yaxshi bo'ldi" hikoyalarida o'quvchilar e'tibori keksalarga xos mulohazakorlik va hayotiy o'gitlar bilan yoshlarni tarbiyalashlariga qaratiladi. Xalqimizning "Qarisi bor uyning parisi bor", "Qari bilganini pari bilmas", "Oltin olma, duo ol" kabi maqollari mohiyati hikoyalar mazmuni asosida ochib beriladi. Bu hikoyalar o'quvchilarda hayotni obrazlar orqali anglashga yordam beradi, bolalar qalbida chuqur iz qoldiradi. Zero, tafakkur jarayoni insonning ko'ngli, ruhiyati bilan uzviy bog'liqlikda kechadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. - Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2018.
2. Umumiy o'rta ta'limning Davlat Ta'lim Standarti va o'quv dasturi (Boshlang'ich ta'lim). - Toshkent, 2017
3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch. - Toshkent: "Ma'naviyat", 2008.
4. Umarova M., Hamroqulova X., Tojiboyeva R. O'qish kitobi. -3-sinf uchun darslik. - Toshkent, "O'zbekiston" nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2017.

3 СИНФ ЎҚИШ ДАРСЛИКЛАРИДАГИ РАСМЛАРНИНГ ЎҚУВЧИЛАР ТАРБИЯСИДАГИ ПЕДАГОГИК-ПСИХОЛОГИК АҲАМИЯТИ

*Р.Х.Жумаев, БухДУ ўқитувчиси
Ш.Т.Элмуродова, БухДУ талабаси*

Ushbu maqolada 3-sinf o'qish darsliklarida rasmlarning o'quvchilar tarbiyasidagi pedagogik-psixologik ahamiyati haqida fikr yuritilgan va shu kabi didaktik materiallarni zamonaviylashtirish muammolari ustida izlanilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, o'quv dasturi, rasmlar, umuminsoniy qadriyatlar, ma'naviy-axloqiy tarbiya, odob va insoniy fazilatlar, pedagogik-psixologik omillar.

Данная статья посвящена педагогической и психологической значимости рисунков в учебниках 3-го класса и проблемам модернизации дидактических материалов.

Ключевые слова: начальное образование, учебная программа, живопись, общечеловеческие ценности, духовно-нравственное воспитание, нравственные и человеческие качества, педагогические и психологические факторы.

This article is devoted to the pedagogical and psychological significance of drawings in textbooks of the 3rd grade and the problems of modernization of didactic materials.

Key words: primary education, curriculum, painting, universal values, spiritual and moral education, moral and human qualities, pedagogical and psychological factors.

Инсон ўз умри давомида қандай ютуқ ва натижаларга эришмасин, каерда, қандай лавозимда ишламасин, мактаб даргоҳида олган таълим-тарбияси унинг етуқ шахс ва малакали мутахассис бўлиб шаклланишида улкан аҳамиятга эга экани шубҳасиз, бунинг учун давр талабига мос дарсликларнинг бўлишини таълим жараёни талаб этади. Дарслик – ДТС, ўқув дастури услубияти ва дидактик талаблари асосида белгиланган миллий истиқлол гоёси сингдирилган, муайян ўқув фанининг мавзулари тўлиқ ёритилган, тегишли фан асосларини мукамал ўзлаштирилишига қаратилган ҳамда турдош таълим йўналишларида фойдаланиш имкониятлари ҳисобга олинган нашр бўлиб, унда фойдаланилган матнлар билан бир қаторда расмларнинг ҳам таълим-тарбиявий аҳамияти етакчи жиҳатлардан бири саналади. Биз 3-синф “Ўқиш китоби”га ишланган расмларни таҳлил этиб, бу юзасидан қуйида ўз фикр-мулоҳазаларимизни билдириб ўтмоқчимиз.

Амалдаги дарсликда жами саксонга яқин расмлар келтирилган бўлиб, улар бўлимлар ва унинг мавзуларини яққол ёритиш мақсадида ишланган. Дарсликда ўн учта бўлим бўлиб, шулардан 12 бўлим рамзий расмлар билан белгиланган, фақат битта “Ўтмишни ўрганиш – бурчимиз” бўлими учун расм келтирилмаган. Агар бу бўлим учун ҳам расм белгиланганда, ўқувчи кўз ўнгида бўлим янада яққол акс этиб турарди.

Дарслик муқоваси учун берилган расмда “Ўқиш китоби” 3 белгиси ва икки ўқувчининг китоб мутолааси билан бандлиги ифода этилган. Расмда дарахтлар, ўсимликлар, тоғлар, парвоздаги турналар, булутлар, иморатлар тасвирланган. Ҳавоси тиниқ Ватаннинг мусаффо кунларида бахтиёр икки ўқувчининг саодатли келажак учун билим ўрганиши ёрқин рангларида ифода этилган. Расмда оламнинг тинчлик белгиси сифатида мовий ранглари уйғунлиги талқини киши эътиборини тортади.

Дарсликнинг 2017 йилги нашрининг ранги жуда ёрқин бўлиб, кишининг эътиборини ёшликка, гўзалликка тортарди, айниқса орқа фонда талай предметларнинг тасвири жойлаштирилган эди.

Учинчи бетдаги дарсликка кириш мавзусига Президентимизнинг “Юксак маънавият – енгилмас куч” асаридан олинган: “Агарки дунё иморатлари ичида энг улуғи мактаб бўлса, касбларнинг ичида энг шарафлиси ўқитувчилик ва мураббийликдир”, – деган сўзлари келтирилиб, бахтиёр Ўзбекистон болаларининг мустақиллик аркаси пойида шод ва хуррам расмлари ифодаланган. Шу ўринда болалар билан биргаликда мураббийнинг сурати ҳам акс эттирилганда уларнинг ўқиш ва изланишлари бирлиги намоён бўларди.

Дарсликдаги талай расмларда Шарқ гавҳари Тошкентимизнинг гул ва бахтга, фируза рангга бурканган кўчалари ва истиқлол осмонига бўй чўзган бинолари, чароғон тунлари кишини узоқ хаёлга олиб қочувчи бўёқлар билан тасвирга олинган.

Азиз Абдураззоқнинг “Ватанни суймак” эртаги учун ишланган расмда асар персонажи Қаҳрамонжоннинг яйдоқ чўл бағридаги куриётган ҳовуз олдида таажжубланиб тургани акс эттирилган, бунда сувнинг кириш йўли чизилиб, куриб бораётгани кўрсатилса, расм янада жонли чиқар эди.

“Тил қудрати” ривояти учун ишланган 14-бетдаги расмда икки олимнинг ўзаро мунозараси яшил далада акс эттирилган, ахир тортишув далада бўлиб ўтганига ривоятда ишора йўқ-ку. Олимларнинг гавда тасвири бузилган: иккинчи кексанинг елкалари номутаносиб, бирининг соқоли оппоқ бўлган ҳолда иккинчисининг соқоли қоп-қора, ривоятда уларнинг тортишганларига қараганда, ёшлари тенг бўлиши керак. Худди шу икки доноларни 135-бетда айни шу киёфада фақат орқа фонда шаҳар акс эттирилган ҳолатда кўрамиз. Бунда болалар иккинчи бора уларни бобомиз Навоий тимсолида қабул қила олмасалар керак. Чунки 136-бетда бобомизнинг иш устида ифодаланган расми аввалги бетдаги икки дононинг ҳеч бирига ўхшамайди. Бу ўринда Навоий бобомизнинг ўз расмларини келтириш мақсадга мувофиқ бўларди.

Бу каби такрорга 122- ва 210-бетларда ҳам дуч келдик. Тахта девор билан ўралган ҳовлида Абдулазиз ва Анвар гуллар парвариши билан машғул. Ҳовлининг кўриниши бир-бирига яқин тасвир этилган, айниқса тахта девор кам фаркланади. Расмда Анвар фаолияти билан боғлиқ предметлар анчайин сунъий бўлиб қолган, чунки XIX асрнинг 50-70-йилларида тахта деворларнинг ўзбек хонадонида, яна маҳдумнинг уйида бўлиши, бу ҳам етмагандек дарвоза устига ҳозирда урф бўлган шапканинг кийдирилиши, гулхонанинг бетонли чегараланиши кишини ишонтира олмайди. Ҳаммамиз ўқиганмиз, романда маҳдумнинг хонадони бу кўринишда эмас, балки ички ва ташқи уйлардан иборат миллий кўринишда бўлган.

Кавсар Турдиеванинг “Обод маҳалла бўйлаб” шеърига ишланган расм ўта жонли ва ҳаётий ёрқин рангларда қувноқ болаларнинг беғубор ўйинлари замирида акс эттирилган. Худди шундай ўқувчилар ҳаётига доир расм 22-бетда жойлашган, унда мураббий ва ўқувчиларнинг бахтиёр ҳаёти, мазмунли суҳбати ёритилган.

“Халқ оғзаки ижоди” бўлимига ишланган расмда ўзбекнинг дostonчи бахшиси қўлида дутори билан ижро устида акс эттирилган. Дostonчининг оппоқ соч-соқоли унинг оқ умр йўлини, дутори олам сир-синоатларини, учар отлар инсоннинг чексизликка парвозини, гўзал қалдирғоч эса тинчлик-омонликни ифода этган. Расмда киши ўзини учар гиламча билан узоқларга — эртақлар оламига учаётгандай ҳис этади.

“Куз манзараси ва меҳнат” бўлими учун, Маҳмуд Муродовнинг “Олма”, Ўткир Ҳошимовнинг “Ҳазончинак” ҳикояси учун келтирилган расмларда кузнинг маҳзун ифодаси акс этиб, пишиқчилик, мўл-кўлчилик монанд рангларда берилган, юртнинг бунёдкорлари ўз меҳнатлари билан фахр туйғусини тараннум этаётгани бахтиёрлик билан намойиш қилмоқда. Дастурхон тўқинчилиги кишининг шундай фаровон ҳаётга ва унинг ижодкори муҳтарам президентимизга тасаннолар айтиб, беҳад шукроналар қилишга ундайди.

Миркарим Осимнинг “Жалолиддин Мангуберди” ҳикояси учун икки расм берилган. Суратларда Жалолиддиннинг мўғул босқинчилари билан олиб борган мардонавор жанг манзараси ва дарёдан кечиб ўтишдаги мағрур ҳаракати ифода этилган. Жасур ватанпарварнинг тилларда дoston бўлган мардликларига бола расм орқали яна бир бора ошиқ бўлади. Бу борада аجدодларимиз руҳига юрбошимизнинг беҳад ҳурматлари билан бўлганлигини ва Мангуберди номи билан юритиладиган давлат нишонимиз бежиз таъсис этилмагани бу қаҳрамон қаршисида ҳурмат бажо келтириш, шарафлашимизнинг исботидир. Инсон дунёга келиб Ватанинг учун, халқнинг учун бор кучини бериб фаолият қилсанг, меҳнатини доно юртбошинг эътироф этиб, олам баробар кўкларга кўтарса, сени миллат қаҳрамони — тимсолга айлантурса. Бу оламдаги энг юксак бахт эмасми?

“Алпомишнинг болалиги”, “Чўпон йигит Широқ”, “Бола Алишер”, “Элим деб, юртим деб яшаган инсон”, “Бобур ва Ҳумоюн” асарларига ишланган расмларда миллий афсонавор қаҳрамонларимизни киши қалб тубидаги ранглар билан акс эттирилгани рассомнинг ютуғидир. Халқимизнинг ўлмас орзуларини рўёбга чиқарувчи шу каби паҳлавонлар доимо элимизга ёр бўлиши исталган. Донишманд юртбошимиз: “Ўйланманки, ўзини ўзбек халқининг фарзанди деган ҳар қайси инсон ана шундай фидойи юртдошларимиз билан чексиз фахрланади, униб-ўсиб келаётган болалари, шогирдларига маънавий жасорат тимсоли сифатида айнан мана шундай одамларни намуна қилиб кўрсатади. Ва ҳеч шубҳасиз, умр бўйи эл-юрт манфаати, Ватан истиқболи учун курашиб яшайдиган шундай қаҳрамон фарзандлари бор халқ ҳеч қачон кам бўлмайди” деб қаҳрамонларимизга бежиз таъриф бемаганлар.

Ойбекнинг “Меҳнаткаш қиз” мавзуси учун келтирилган расмда қосиб Шокир ота ва унинг асранди қизи Унсиннинг иш устидаги расми ҳамда дўконнинг умумий кўриниши, янги тикилган маҳсилар акс эттирилган. Роман парчасини ўқиган ўқувчи Унсиннинг чехрасида балқиб турган меҳнаткашлигига расмни кўргач, яна бир бора иқдор бўлади. Аммо ҳикояда қизнинг дўконда эмас, ичкари уйда ўтириб иш тиккани ҳикоя қилинган.

Умуман, дарсликдаги расм ва суратлар матнлардаги воқеаларни ўзида акс эттира олган, педагогик ва илмий талабларга жавоб беради, мустақиллик медалари — фарзандларимизнинг истиқлолдаги бахтли келажакларини яратишга хизмат қилади.

Шу билан бирга юқорида кўрсатиб ўтилган айрим мулоҳазаларимиз қайта нашрда ҳисобга олиб тўғриланса, дарсликнинг сифати янада ошар эди.